

Lunds universitet
Historiska institutionen
HIS K01
Seminarieledare: Yvonne Maria Werner
Handledare: Harald Gustafsson
Ht 2014

Sverige, svenskar och svenskan

En analys av Inträdestalen i Svenska Akademien och Kungl.
Vitterhetsakademien under perioden 1773-1787

Fredrik Lidén

Innehållsförteckning

INLEDNING	3
PROBLEMSTÄLLNING	3
<i>Varför nationalismforskning och inträdestal?.....</i>	<i>4</i>
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	5
TEORETISKT RAMVERK	6
<i>Nation</i>	<i>8</i>
<i>Nationalism</i>	<i>9</i>
<i>Nationell identitet</i>	<i>11</i>
<i>Nationalism och patriotism</i>	<i>12</i>
METOD, AVGRÄNSNINGAR OCH DISPOSITION	14
KÄLLMATERIALET	15
FORSKNINGSLÄGE.....	15
<i>Nationell identitet under den gustavianska tiden.....</i>	<i>17</i>
HISTORIK BAKGRUND	19
INTRÄDESTALEN I SVENSKA AKADEMIEN OCH KUNGLIGA VITTERHETSAKADEMIEN – EN ANALYS AV NATIONELL IDENTITET.....	22
SVERIGE.....	22
<i>Ursprung</i>	<i>22</i>
<i>Vikingatiden och medeltiden.....</i>	<i>23</i>
<i>Gustav Vasa.....</i>	<i>25</i>
<i>Krig och fred.....</i>	<i>28</i>
<i>Frihetstiden.....</i>	<i>28</i>
<i>Gustav III.....</i>	<i>29</i>
SVENSKA SPRÅKET.....	30
<i>Språk som handlingsutlösande</i>	<i>30</i>
<i>Språket som nationell identitet</i>	<i>31</i>
SVENSKARNA.....	34
<i>Medborgare</i>	<i>35</i>
AVSLUTNING.....	38
KÄLLOR OCH LITTERATUR.....	41
<i>Källor.....</i>	<i>41</i>
<i>Litteratur</i>	<i>41</i>

Sedan Kongl. HusgerådsKammarBetjeningen kring det midt i rummet stående bord framfatt 13 Länstolar, hvar af en för den äldsta Ledamoten, Herr RiksRådet Grefve HÖPKEN, fattes vid den öfra, och en för Sekreteraren vid den nedra ändan af bordet, men de öfriga efter deras nummer på hvardera af siddorna; inkommo Akademiens Ledamöter å nyo, och intog hvar och en den stol, som med dess erhållna Nummer var tecknad.

Konungen tacktes, i en för Honom tillredd Läktare med galler, incognito bivista det återstående af Akten.

Herr RiksRådet Grefve VON HÖPKEN, och efter honom hvar Ledamot i sin ordning, samt sluteligen Sekreteraren, höllo följande Tal:

Inledning

På kvällen den 5 april 1786 har stora delar av Stockholms och Sveriges eliter blivit inbjudna att ta del av Gustav III:s nyinstiftade Svenska Akademiens öppningsceremoni i börshuset; drottningar, politiker, vetenskapsmän är alla samlade. De av Gustav III personligen utvalda tretton ledamöterna, varav tio var närvarande, ska var och en hålla ett inträdestal. De ska senare utökas till arton – de aderton – och kom att bestå av rikets främsta författare, lärda och höga herrar.¹ Denna elit från den gustavianska tiden har genom de bevarade inträdestalen gett eftervärlden en möjlighet att få en bild av hur man under denna tid såg på vårt språk, vår historia, vår framtid och vårt land. Utifrån dessa inträdestal jämte de som hölls i Kungliga Vitterhetsakademien under perioden 1773 till 1787 kommer jag att analysera denna bild av Sverige, svenskarna och svenskan och försöka sätta i den ett historiskt sammanhang, vilket kommer att ske med hjälp av Anthony D Smiths teorier om nationell identitet. Min uppsats att skrivas in i ett fält i historieforskningen som brukar benämnas nationalismforskning.

Problemställning

Denna uppsats handlar om en akademisk och politisk elits offentliga syn på Sverige, svenskar, och svenska språket och min analys kommer att inriktas på frågan om det utifrån inträdestalen går att beskriva denna som nationell. Alltså handlar min studie om hur en svensk identitet eller självbild kunde uttryckas under det som i Sverige kallas den gustavianska tiden. Den andra delen av 1700-talet var en tid präglad av stora politiska, sociala och ekonomiska omvandlingar. Det är också en tid då flera nationsformeringar och nationsbyggen tar fart i Europa.

Dessa processer med ofta djupa historiska rötter, vilket kommer att diskuteras längre fram, kom att få stora konsekvenser för de historiska förloppen i Europa och världen. Nationsformeringar eller nationsbyggen kan inbegripa både avsiktliga och planerade processer eller projekt, men också spontana och oplanerade effekter av andra historiska processer. Den internationella forskningen om nationer, nationalism och nationella identiteter är oöverskådligt stor. Den stora frågan som har dominerat nationalismforskning har framförallt handlat om nationens ursprung och ålder,

¹ Schück, Henrik, Svenska akademiens historia. 1, Gustav III:s akademi, Norstedt, Stockholm, 1935, s. 87-95.

vilket lett till två stora forskningsinriktningar; den moderniseringsteoretiska skolan och den etno-symboliska skolan. Den moderniseringsteoretiska skolan menar att nationen och nationalismens uppkomst beror på det moderna samhällets uppkomst. Den etnosymboliska skolan menar att nationer har äldre kulturella och etniska betingelser. Det finns dock vissa ståndpunkter och antagande som förenar forskningsfältet som helhet. Det första är att nationsformeringarna såg olika ut p.g.a. olika stater och befolkningars historiska förutsättningar. Den råder också en relativ konsensus om att nationalism som ideologi och massrörelse är ett fenomen från 1800-talet.²

Varför nationalismforskning och inträdestal?

Det är svårt att föreställa sig en värld idag utan stater eller nationer. Nationsformeringarna eller nationsbyggandena med sin början i Västeuropa, har haft en obeskrivlig stor inverkan på världshistorien, och effekterna av detta gör sig starkt gällande på många håll även idag. Det allra flesta människor i världen idag har en nationell identitet, vilket Anthony D. Smith menar är den mest spridda kollektiva identiteten i världen. Nationsformeringar och statsbildningsprocesser är ofta två mycket närliggande processer som ofta betingar varandra. Mest känt är skapandet av nationalstaten. Idag är hela världen indelad i stater, vilka många också kan beskrivas som nationer. Det finns nationer där tanken om en nationell gemenskap byggts kring en nationell kultur, så kallad etnisk eller kulturell nationalism. Sedan finns det nationer som byggts upp kring en redan existerande stat, så kallad "medborgerlig" nationalism. Men så har världen inte alltid sett ut. Det är därför det är så intressant och historiskt insiktsgivande att studera dessa processer. Så, vad har inträdestalen i kungl. Vitterhets Akademien och Svenska Akademien under den gustavianska tiden med ovan nämnda att skaffa? Genom att analysera dessa inträdestal kan vi skapa oss en uppfattning om hur ledamöternas i de båda akademierna självbild av Sverige såg ut under den aktuella tiden. Nationsformeringar är ofta långsamma processer.

För att kunna studera dessa processer måste man börja med händelser som sedan kan fogas samman till just processer. Inträdestalen i Svenska akademien och Kungliga Vitterhetsakademien är händelser som kan sammanfogas till en del av processen nationsbygget i Sverige. De kan också

² Smith, Anthony D., *Nationalism and modernism: a critical survey of recent theories of nations and nationalism*, Routledge, London, 1998, s. 4-15; Berg, Anne, *Kampen om befolkningen: den svenska nationsformeringens utveckling och sociopolitiska förutsättningar ca 1780-1860*, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala, 2011, s.13-29.

ses som ett "snap-shot" från den gustavianska perioden av en elits självbild. Nationsbygge eller nationsformeringar kan beskrivas, som de integrativa och identitetsskapande samhälleliga processer som främjar uppkomsten av vad Benedict Andersson kallar en "föreställd gemenskap".³ Nationen som kategori är alltså något som måste internaliseras genom integrativa och kommunikativa processer, vilka leder till att en nationell gemenskap uppstår. Det är på det sättet inträdestalen i denna uppsats ska tolkas och analyseras. De ger oss också kunskap om hur ledamöterna i de båda akademierna själva såg på Sverige och hur denna bild infogades i nationsbygget.

Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att genom ledamöternas inträdestal i Svenska Akademien och Kungl. Vitterhetsakademien 1773-1787 ge en bild av denna elits offentliga syn på Sverige, svenskarna och svenska språket. Genom en analys av inträdestalen vill jag visa hur en svensk identitet eller självbild kunde uttryckas och konstrueras och i vad mån den kan ses som ett uttryck för en svensk nationell identitet. Jag utgår här från Anthony D Smiths definition och nationell identitet. Han betonar, vilket jag kommer att redogöra närmare för nedan, att nationer och nationella identiteter är komplexa konstruktioner baserade på en rad internrelaterade komponenter så som etnicitet, kultur, geografi och politiska institutioner. Nationell identitet ska här ses som föreställning om vad som i en politisk, socialt, ekonomiskt, kulturell och historisk kontext karakteriserar det svenska.

Därför kommer den övergripande frågeställningen i uppsatsen att vara att undersöka om och i så fall vilka uttryck för en nationell identitet i enlighet med Smiths definition som kan identifieras i inträdestalen. För att kunna svara på denna fråga kommer jag att ta fasta på tre teman, vilka tar sikte på ledamöternas syn på Sverige, svenskarna som folk och det svenska språket. Jag kommer att utgå från följande frågor:

- Vilken roll tillskriver ledamöterna svenska språket?
- Vilken bild ger och hur såg ledamöterna på Sverige? Vem och hur är en svensk?
- Dessa tre teman kommer att ha en rad underfrågor som återfinns under metod kapitlet.

³Höjer, Henrik, *Svenska siffror: nationell integration och identifikation genom statistik 1800-1870*, Gidlund, Hedemora, 2001, s. 19.

Teoretiskt ramverk

Jag kommer som sagt att utgå från de definitioner av nation, nationalism och nationell identitet som formulerats av den brittiske statsrättsteoretikern och sociologen Anthony D. Smiths teorier. Smith, som är emeriterad professor i Ethnicity and Nationalism vid European Institute på London School of Economics, fick sitt internationella genombrott med det banbrytande verket *The Ethnic Origins of Nations*. Det vägröjande med boken är att den försökt formulera en alternativ teori till nationers uppkomst och nationalism rötter i förhållande till den modernistiska skola.⁴

Skillnaden mellan nationalism och patriotism har jag valt att inte utgå från Anthony D Smith. Främst för att han nästan inte skrivit något om denna skillnad. Därför utgår jag främst från historikern Tine Damsholt, men även från Harald Ilsöe, Henrik Edgren, Mattias Legnér och Alexander Marklund.

Smiths nationalismkoncept har kritiserats av andra forskare, som representerar så kallade konstruktivistiska/ moderniseringsteoretiska tolkningar av nationer och nationalism. Jag har valt att utgå från Anthony D Smith perspektiv och teoribildning inom nationalismforskningen i denna uppsats. Det för att jag finner honom långt mer övertygande än det konstruktivistiska/ moderniseringsteoretiska teoribygget om nationernas uppkomst och spridning. Den största invändningen jag har mot konstruktivistiska/ moderniseringsteoretiska tolkningar är att det finns alltför mycket empiriska belegg för att föreställningar om land, rike och folk är mycket äldre än den moderna tiden. Dessa föreställningar följde ofta sedan med och blev del av det moderna nationsbygget. Det gör att hela grunden, d.v.s. det moderna anonyma masssamhällets framväxt, som konstruktivistiska/ moderniseringsteoretiska skolan bygger sina teorier om nationernas och nationalismens framväxt blir ohållbart, anser jag. Den tredje invändningen jag har mot konstruktivismen tillskriver samhällets eliter för stor plats och att konstruktivismen inte ger ett svar på varför nationen skapar så stora känslor. Därmed vill jag inte påstå att det inte finns några förtjänster eller stora insikter i deras verk, tvärtom. Det jag har invändningar mot är att se hela nationen som något fabrikerat och påfunnet från toppen, i syfte att manipulera eller tillfredsställa massorna. Jag tycker

⁴ Smith, Anthony D, *The ethnic origins of nations*, Basil Blackwell, Oxford, 1986.

Smith sammanfattar det problematiska i att påstå att historia och historiska föreställningar bara skulle vara ett propagandanummer:

Ethno-history is no sweetshop in which nationalist may pick-an-mix; it sets limits to any selective appropriation by providing a distinctive context and pattern of events, personages and processes, and by establishing frameworks, symbolic and institutional, within which further ethnic developments take place. It furnishes a specific but complete heritage which cannot be dismembered and then served à la carte.⁵

Den konstruktivistiska/ moderniseringsteoretiska menar, att nationell identitet och nationalism uppstod i och med det moderna samhällets framväxt. Ernst Gellner räknas som den mest namnkunnige forskaren och teoretikern i denna inriktning. Ernst Gellner ser nationalismen som ett helt modernt fenomen och nationen ska förstås ur ett funktionellt perspektiv. När industrisamhället ersatte jordbrukssamhället (vilket i sin tur hade ersatt samlar- och jägarsamhället) med ett större och anonymare massamhälle, fick nationalism ersätta gamla tiders lokala traditioner och kulturer som en enande kraft. Industrisamhällets krav och efterfrågan på en utbildad och homogen befolkning, men också en rörlig arbetskraft och ett stort informations-, tjänste- och varuutbyte, blir nationalismen en enande nödvändighet, enligt Gellner. En gemensam historia eller etnicitet menar Gellner är endast propaganda. Nationalism är först och främst en politisk princip där den politiska och nationella enheten bör korrespondera med varandra. Nationalism skulle kunna beskrivas också som en teori om politisk legitimitet där etniska gränser inte får korsa politiska gränser. Gellner gör också det mycket djärva påståendet att det är nationalismen som föregår nationen, inte tvärtom. D.v.s. tvärtemot vad nationalistisk propaganda och retorik hävdar.⁶

Anthony D Smith ställer sig positiv till Gellers syn på nationalism som ideologi och massrörelse, och han medger att det hör det moderna till. Vad Smith invänder mot i den modernistiska bilden är att det går att finna nationella identiteter i förmodern tid. Detta göra att nationalism inte kan förklaras utifrån Gellners teori, utan nationalism måste även förstås med hänvisning till tidigare etniska band och minnen. Ett mycket central begrepp för Smith teoribildning är "ethnie". Det ska syfta på en etnisk grupp människor som delar ett kollektivt namn, en gemensam myt om härstamning, en delad historia, en tydlig delad kultur, förknippad med ett specifikt territorium

⁵ Smith, Anthony D., *Nationalism and modernism: a critical survey of recent theories of nations and nationalism*, Routledge, London, 1998, s. 45.

⁶ Gellner, Ernest, *Stat, nation, nationalism*, Nya Doxa, Nora, 1997 s. 11-19, 53, 59, 78.

och en känsla av solidaritet inom gruppen. Dessa ethnier är ofta väldigt bestående över tid och reproducerar sig själva. Det är under den moderna tiden dessa ethnier började exploateras politiskt och därmed kunde också modern nationalism och nationer komma till dagen.⁷

Nation

Historiesociologen Charles Tillys beskriver de definition av en nation, som återfinns i Anthony D. Smiths bok *Nationalism* som "one of the most puzzling and tendentious items in the political lexicon".⁸ Det är lätt att instämma i detta omdöme. Det är ett mycket komplicerat begrepp eller koncept som Smith utvecklat och som konkretiseras i följande formulering: "A nation is not a state and it's not an ethnic community".⁹ En stat är en eller en grupp av institutioner som innehar auktoriteten att upprätta reglerna för att regera invånarna i givet geografiskt område, medan nation betecknar en typ av gemenskap. Nation är dock inte enbart en etnisk gemenskap, eftersom en sådana ofta saknar egna politiska institutioner, offentlig kultur och i många fall också ett eget territorium. Dessutom behöver en nation inte baseras på en etnisk grund. Smith väljer att definiera en nation enligt fem kriterier:¹⁰

1. En namngiven befolkning som delar ett historiskt territorium
2. Gemensamma myter och delade historiska minnen
3. En gemensam offentlig kultur
4. Gemensamma rättigheter och skyldigheter för invånarna
5. En gemensam marknad och ekonomi inom nationen

Det går enligt Smith inte exakt säga när och hur de första nationerna uppstod. Tillblivelsen av nationer brukar ofta benämnas som nationsformering. Termen nationsformering syftar på en komplex uppsättning av processer över tid, snarare än ett förlopp med fasta essenser, enligt Smith. Det går att definiera två olika vägar för nationsformeringar i Europa. Den första kallar Smith för statsunderstödd (state-sponsored) och utgår från vad han benämner som "lateral ethnier", vilket ska förstås som en etnisk elit i en stat. Denna elit genomförde en ökad centrali-

⁷ Smith, 1986, s. 10, 33, 155.

⁸ Smith, Anthony D., *Nationalism: theory, ideology, history*, Polity, Cambridge, 2001, s. 11.

⁹ Smith, 2001, s.13.

¹⁰ Smith, Anthony D., *National identity*, University of Nevada Press, Reno, Nev, 1991, s. 14.

sering och byråkratisering som på sikt införlivade en växande medelklass och perifera regioner bl.a. genom ett militärväsande, skatteindrivningar, rättsliga och administrativa processer etc. Om ovan nämnda process lyckas att sammanfoga, ofta väldigt olika folkgrupper, till en enda politisk gemenskap baserad på ett kulturarv från den dominerande etniska kärneliten, i ett mycket förenklat resonemang, har en nation blivit till. Naturligtvis tog den gemensamma eller offentliga kulturen intryck från hela nationens territorium.¹¹

Den andra vägen gick genom små samhällen vars etnisk-religiösa självuppfattning skulle komma att odlas av små grupper av intellektuella och konstnärer för att omsätta dessa föreställningar i aktivism och politik. Denna grupp av intellektuella vill återuppväcka eller rena och mobilisera människor genom att påvisa samhällets påstådda etniska förflutna. På så sätt hoppades de att kunna förvandla en traditionell etnisk gemenskap eller samhälle till en dynamisk politisk nation. Den typen av nationsformeringar var ofta vägen i Östeuropa, t.ex. i Rumänien eller i det område som kom att utgöra Tjeckoslovakien; denna sistnämnda statsbildning bestod av flera nationaliteter, vilka under 1990-talet kom att formera självständiga stater.¹²

En nation är på många sätt en modern skapelse, men den har djupt rotade rötter. Enligt Smith innebär detta att man för att förklara hur och varför nationer uppstår måste utgå från de etniska band och identiteter som ofta har bildat dess kulturella grund och har spelat en viktig roll i uppkomsten av de första och efterföljande nationerna.

Nationalism

Ett mycket viktigt antagande om nationalism, enligt Anthony D. Smith, är att det inte bara handlar om en ideologi eller en form av politisk organisering, utan samtidigt också måste ses som ett kulturellt fenomen. Det som brukar kallas nationalism är något som verkar på många olika nivåer och områden i ett samhälle. Därför måste nationalism betraktas som en form av kultur, lika mycket som en politisk ideologi eller en social rörelse. Smith har satt upp fem punkter som i vad han beskriver som kärndoktrinerna eller idealen i ideologin nationalism:¹³

1. Världen är indelad i nationer som alla har sin egen identitet och öde;

¹¹ Smith, 1991, s. 43, 51-61.

¹² Smith, 1991, s 66-70; Smith, 1986, s 179.

¹³ Smtih, 1991, s.72.

2. Nationen är källan till all politisk makt och dess lojalitetet åsidosätter alla andra lojaliteter;
3. Om de önskar att bli självständiga, måste befolkningen identifiera sig med nationen;
4. Global frihet och fred är funktioner av befrielsen och skyddandet av alla nationer;
5. Nationer kan endast befrias och uppfyllas i sina egna stater.

Dessa är alltså vad Smith anser vara kärndoktrinerna i nationalism, sedan finns det många andra varianter som betonar olika saker och aspekter, men ovan nämnda delar finns således alltid i nationalism. Därför finns alltid idealen i ideologin nationalism om att uppnå och upprätthålla nationell självständighet, enighet och identitet. Ofta brukar nationalism sammankopplas med det politiska kravet om nationens egen stat, men detta är inte alltid fallet, menar Smith och exemplifierar med engelska, katalanska eller skotska nationalisterna som är bekväma med att leva under brittiskt eller spanskt styre. Det illustrerar att nationalism är en ideologi om nationen och inte staten. Den placerar alltid nationen i centrum och allting utgår från nationens väl och ve. Fördenskull ska nationalism ses som en politisk ideologi med en kulturell doktrin som kärna, argumenterar Smith.¹⁴

Nationalism som en ideologisk rörelse strävar efter att upprätthålla självständighet, enighet och identitet. Detta är den ideologiska sidan av nationalismen vars koncept härstammar från filosofiska, historiska och antropologiska strömningar som utvecklades under 1700-talet i Europa. Filosofer och författare som fungerat som inspiratörer i detta sammanhang är exempelvis Jean-Jacques Rousseau, Charles-Louis de Secondat Montesquieu och Lord Anthony Ashley-Cooper Shaftesbury samt Johann Gottfried von Herder.¹⁵

Enighet i den enklaste formen innebär ett förenande av det historiska territoriet. I ett mer filosofiskt resonemang, menar Smith, att enighet i nationalistiska språkbruk och stämningar syftar mer till social sammanhållning, broderskap och ett gemensamt hem. Artikuleringen av det tredje konceptet - självständighet - brukar ofta härledas till den tyska romantiken genom dess fokusering på grupper snarare än individer. Detta ideal av självständighet som anser att endast en självständig nation, fri från yttre påverkan, kan uppnå sitt "authentic self". Dessa tre koncept – självständighet, identitet och enighet- bildar en sammanhängande tankefigur eller en diskurs som sedan kan

¹⁴ Smith, 1991, s. 74-75.

¹⁵ Smith, 1991, s. 75.

omsättas och uttryckas i ceremonier och symboler. Dessa ceremonier och symboler kan sedan vara flaggor, nationalsånger, folkdräkter, krigskyrkogårdar och nationella minnesplatser och monument etc. Smith verkligen understryker hur viktigt det är att inte underskatta dessa symboler och ceremonier är för en föreställd gemenskap.¹⁶

Nationell identitet

Det som skiljer en nationell identitet från andra typer av identiteter, så som sociala eller religiösa identiteter, är de förras svårigheter att vara inkluderande och bestående över tid, argumenterar Smith. Sociala identiteter saknar känslomässig attraktionskraft och kulturellt djup. Samtidigt kan t.ex. klass aldrig inkludera hela befolkningen. Dessutom kommer social klass från sfären produktion och varuutbyte, menar Smith. Religiösa identiteter samvarierar ofta med etniska identiteter, men de ska inte ses som samma, understryker Smith. Det finns ofta något av exkluderande i religiösa identiteter och klyftor som först nationella identiteter har lyckas överbrygga, vilket Smith exemplifierar med fallet Schweiz.¹⁷

Så vad är nationell identitet? Det är den mest spridda och viktigaste kollektiva identiteten i världen idag, framhåller Smith. Nationell identitet kan beskrivas utifrån samma element som han ställer upp för nationen; som en namngiven befolkning som delar ett historiskt territorium, gemensamma myter och historiska minnen, en offentlig masskultur, gemensamma rättigheter och skyldigheter för alla medlemmar. Där förhållandet mellan nation och nationell identitet ska förstås enligt följande:

the nation, in fact, draws on elements of other kinds of collective identity, which accounts not only for the way in which national identity can be combined with these other types of identity - class religious or ethnic - but also for the chameleon-like permutations of nationalism, the ideology, with other ideology like liberalism, fascism and communism.¹⁸

Samtidigt understryker Smith att nationell identitet aldrig kan reduceras till ett element utan är alltid något flerdimensionellt. Nationer och nationella identiteter är komplexa konstruktioner baserade på en rad internrelaterade komponenter så som etnicitet, kultur, geografi och politiska in-

¹⁶Smith, 1986, s. 175-183; Smith, 1991, 75-83.

¹⁷ Smith, 1991, s. 8-19.

¹⁸ Smtih, 1991, s.14.

stitutioner, anser Smith. Vidare anser han att nationell identitet stödjer och främjar den politiska processen i ett land i ett slags normresonemang. Den mest framträdande politiska funktionen för/av nationell identitet är dess legitimering av gemensamma juridiska rättigheter och skyldigheter samt rättsliga institutioner, som definierar en gemensam värdegrund i nationen. Nationell identitet ger också individen en möjlighet att definiera och lokalisera sig i världen, ”genom prismet av en kollektiv personlighet och dess särpräglade kultur”, slår Smith lite högtravande fast. Det är väldigt komplicerat och svårgripbart hur relationen kollektiv och individ ska förstås. Smith understryker att det är viktigt att inte se nationella identiteter ur ett individuellt perspektiv. D.v.s. att den kollektiva identiteten givetvis är skapad av individer, men dess storhet går inte att spåra från den enskildes förhållningssätt. Kulturella identiteter har en stor benägenhet att vara bestående över tid. Det ska dock inte förstås som att nationella identiteter är statiska, snarare motsatsen, menar Smith. En viktig del i nationell identitet är spänningen mellan det oförändliga och det förändliga; eller kanske upplevelsen och tron på det oförändliga vidhåller Smith.

Nationalism och patriotism

I boken *Fædrelandskærlighed og borgerdyd* av Tine Damsholt undersöker hon bl.a. patriotismen i Danmark under slutet av 1700-talet. Hon menar att patriotism kan ses som en för-nationalism, men skiljer sig på en del avgörande punkter från nationalism. För det första var patriotism kosmopolitisk, d.v.s. handlingar var viktigare än härkomst. Det var fäderneslandet som kallade på medborgarnas dygder oavsett härkomst, språk, kön eller kultur, menar Damsholt. Den tillskillnad från nationalism som ser det som helt avgörande med språk, härkomst och kultur. Där nationalism menar att språk, historia och kultur ska förstås som objektiva storheter, oåterkalleligt knutet till individen. Den patriotiska identiteten är å andra sidan knutet till subjektiva val, moral och känslor som individen måste förhålla sig till. Därför är skillnaden mellan patriotism och nationalism att den förstnämnda alltid är lojal mot den rådande politiska makten eller statsbildningen och territoriet.¹⁹

Två inriktningar på patriotism brukar nämnas: medborglig civistisk patriotism eller kulturell etnisk. Civistisk patriotism var inspirerad av ett antikt återupplivat medborgare ideal, vilket hade

¹⁹ Damsholt, Tine, *Fædrelandskærlighed og borgerdyd: patriotisk diskurs og militære reformer i Danmark i sidste del af 1700-tallet*, Museum Tusulanum, København, 2000, s. 14-18, 56-79

kommit i ropet under 1700-talet, inte minst i Nordamerika. Det centrala för den medborgliga civistiska identiteten stod det allmänna, medborgliga och konstitutionella. Här ska inte fäderneslandet ses som en plats där man är född och verkar, utan snarare ses som en gemenskap och samhälle av fria medborgare vilka strävar efter det gemensamma bästa. Fäderneslandet blir främst ett uttryck för staten, lagarna och bildningen I den medborglig civistiska identiteten är medborgaren först och främst sammankopplad med en ideologi och etik, och i andra hand med ett och folk och en kultur. Den kulturellt etniska betonar att fäderneslandet var baserat på en gemensam historia, språk, religion och konst. Den kulturella identiteten understryker en nationalanda som mer karaktäriseras av ett spirituellt och kulturellt ursprung än av politisk natur.²⁰

Därför är begreppet fäderneslandet och fäderneslandskärlek mycket centralt i den patriotiska diskursen, vilket har genererat mycket forskning. Den stora frågan har varit om begreppet syftar till en inkluderande allmän gemenskap eller om dess innebörd illustrerar ett hieratiskt förhållande mellan undersåte och kung. Mattias Legnér har i sin avhandling *Fäderneslandets rätta beskrivning*, med hjälp av Ortsbeskrivningar, undersökt hur begreppet fädernesland betraktades och användes under 1700-talet. En utgångspunkt i avhandlingen är att fäderneslandet kunde både rymma identifikationen såväl med en födelseort som med en politisk gemenskap. Enligt Legnér manar många av de undersökta texterna i Ortsbeskrivningarna mer till identifikation med ett gemensamt mål än med en makt. Det innebär att fäderneslandet både ska ses i ljuset av den tidens fadersauktoriteter och i en historisk dimension, d.v.s. det var förfäderna som skapat landet och gården. Därför kunde fäderneslandet ställa krav på sina undersåtar. Fäderneslandet kunde alltså förstås som ett land, men också som ett värdeladdat och väldigt förpliktigade begrepp. Det är det som är själva kärnan i den patriotiska diskursen; att handla för och var trogen fäderneslandet. Hela den tidiga moderna tiden präglades av hieratiska relationer och då inte bara som en realitet, utan även ett ideal. Därför tror jag att det vara en mycket logisk analogi hushåll/fädernesland. En intressant frågeställning är om folk identifierade sig med eller i förhållande till fäderneslandet. Där det förra skulle betyda att det går att prata om en kollektiv identitet eller tom en nationell

²⁰ Edgren, Henrik, *Publicitet för medborgsmannavett: det nationellt svenska i Stockholmstidningar 1810-1831*, Acta Universitatis Upsaliensis, Diss. Uppsala: Uppsala universitet, 2005, Uppsala, 2005, s. 40-51

identitet, medan den det senare mer skulle då förstås som en relation till fäderneslandet och inte en identitet.²¹

Metod, avgränsningar och disposition

Metoden i denna uppsats utgörs av textanalys av inträdestalen med ett särskilt fokus på avsnitt som berör Sverige, svenskarna och svenska språket. Jag har valt att inte anknyta till någon av de många mallar för textanalys som finns utan nöjer mig med att göra en närläsning av materialet, vilket sedan analyseras med utgångspunkt från den teoretiska ramen.

Analysen har delats in i tre delar utifrån de tre teman som kommer att behandlas. Jag har valt att citera mycket generöst ur källmaterialet i syfte att förmedla något av tidsstämningen och känslan i de uttryck som ledamöterna använder. Dessutom tycker jag att en del av inträdestalen har ett mycket stort litterärt värde, vilket gör att det finns ett egenvärde att vidareförmedla dem till läsaren. Det är också viktigt att i den här typen av analys att själva grundmaterialet kommer till synes för att läsaren lättare ska kunna bedöma mina egna och kanske dra själva slutsatser.

Det första temat är Sverige som land. Jag kommer här att analysera hur ledamöterna såg på Sverige och vilken bild de ger av landet, dess styrelseskick, historia och relation och förhållande till andra länder samt framtidsvisioner. Den övergripande frågan är om ledamöternas åsikter om Sverige kan beskrivas som nationalism eller om det snarare handlar om patriotism. De föreställningar om Sverige som nation som ledamöterna ger uttryck för, skulle de beskrivas som medborgligt civistiska eller kulturellt etniska?

Temat svenskarna fokuserar på hur ledamöterna såg på svenskhet och frågan om vem som var svensk och hur man blev svensk. Jag kommer också att ta sikte på hur ledamöterna använder begreppet "folket" och vad de anser karakteriserar en svensk.

²¹ Legné, Mattias, *Fäderneslandets rätta beskrivning: mötet mellan antikvarisk forskning och ekonomisk nyttokult i 1700-talets Sverige*, Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors, 2004, s. 194-200; Harald Ilsøe, *Danskerne og deres fædreland*, I Feldbæk, Ole (red.), *Dansk identitetshistorie. Bd 1, Fædreland og modersmål 1536-1789*, C.A.Reitzel, København, 1991, s.32-34.

Under temat svenska språket kommer jag att undersöka vilken roll ledamöterna tillskriver svenska språket, hur de ser på relationen språk och nation. Vidare kommer jag att analysera vilka politiska, kulturella eller/och ekonomiska mål de knyter till utvecklandet av svenskan och vilken roll de anser svenska språket ha i ett nationsbygge?

Föreliggande uppsats är inte en studie om Svenska Akademien eller kungl. Vitterhetsakademien, vilket gör att jag inte kommer att ta upp dessa institutioners arbete i stort eller de konflikter som kan ha funnits mellan ledamöterna i de båda akademierna med all dess inbördes lojaliteter, beundran, antipatier och vendettor etc. Det är heller inte så viktigt för mitt syfte att ta fasta på vem som säger vad, utan det är helhetsbilden det kommer an på. Fokus i min uppsats ligger på hur denna elit som grupp såg på Sverige, svenskarna och svenskan och inte på vad enskilda ledamöter tyckte och tänkte.

Källmaterialet

Svenska Akademiens handlingar utgavs först i tre kvartoband som omfattade tiden 1786-1799. Denna upplaga utgavs häftesvis. 1801 och 1802 utgav man en ny upplaga av handlingarna, där inträdestalen finns avtryckta. Det är denna upplaga som jag använt i min uppsats. Jag har både läst handlingarna i originaltryck från 1801-1802 på UB i Lund samt läst en digitaliserad version på *litteraturbanken.se*. Däremot har jag inte haft tillgång till ledamöternas originalmanuskript, men jag tvivlar på att resultaten i denna uppsats hade ändrats om jag kunnat ta del av dessa. Det går naturligtvis inte att veta om de tryckta talen verkligen lästes upp i sin helhet eller om det blivit ändrade efter uppläsning och innan de gick till tryck. Varken Gustav Ljunggren, Henrik Schück eller Torgny Segerstedt gedigna verk om Svenska akademien vittnar om något sådant. Talen från Vitterhetsakademien har jag läst i originaltryck på UB.

Forskningsläge

Nationalismforskning står på många ben i historieforskningen. I politisk historia, då med ett fokus på hur makten legitimerar, argumenterar och hur den uppfattas av undersåtarna eller medborgarna. I social- och ekonomisk historia kan svar ges på skiftade produktion- och sociala faktorer; samt även i kulturhistoria, begreppshistoria och idé och lärdomshistoria. Därför kan undersök-

ningsområdena, metod och teoretiska ansatser variera avsevärt i svensk, liksom i internationell, nationalismforskning. Hur stor nationalismforskning är i förhållande till hela historieforskningen, kan jag inte säga, men det finns en hel del studier i fältet. Studier inom nationalismforskningen har behandlat kyrkan och böndagsplakaten, utbildningssystemen, den tidiga pressen, statistik, statyer m.fl. vilket givetvis har ökat vår kunskap och bidragit till nya insikter om beroende och oberoende variabler i nationsformeringsprocessen i Sverige. Vad som saknas för närvarande, med undantag för Patrick Halls *Den svenskaste historien*²², är ett övergripande verk om nationsformering i Sverige och som tar vara på det relativa stora, men arkipelagliknade tillstånd, nationalismforskningen i Sverige befinner sig i. Naturligtvis är den utmärkta *Dansk Identiteshistorie* i tre band under Ole Feldbeaks redaktörskap, som jag har i tanken.²³

Hur länge har det funnits föreställningar om Sverige? I boken *Gamla Riken Nya Stater* undersöker Harald Gustafsson statsbildningsprocessen i Norden efter Kalmarunionen och Gustav Vasas intåg i historien. Harald Gustafsson menar att det är ställt utom allt tvivel att det fanns föreställningar om fäderneslandet, riket och folket i 1500-talets Sverige. Vidare menar Gustafsson att dessa föreställningar kan benämnas som etnoterritoriella eftersom de innehåller idén om att ett visst territorium beboddes av ett folk och innefattade ett rike som politisk organisation. Dessa etnoterritoriella föreställningar utgjorde argument och anledningar för handlande. Han är dock mycket noggrann med att inte beskriva dessa etnoterritoriella föreställningar som nationalism, vilket här kan vara intressant att gå in lite närmare på. För det första fanns det andra identiteter som var lika viktiga. Landskapsidentifikationen var minst lika viktig vid sidan om andra, däribland riksenheten Sverige. Det andra är att det fanns andra lojaliteter, som inte sällan var viktigare, t.ex. personliga lojaliteter, än kring riket och folket. I en nationalistisk föreställningsvärld skulle argument kring folk och rike varit det dominerande eller allrådande, vilket inte alls var fallet. Det sista argumentet för att inte bruka nationalism-begreppet är att de politiska enheterna inte var etniskt homogena (finländare-svenskar). Dessutom var det ofta ett mål för den politiska makten att underkiva andra folk och länder, vilket inte motiverades med någon nationalistisk retorik. Gustafsson finner det mer passande att prata om patriotism; Trohet mot fäderneslandet och den po-

²² Hall, Patrik, *Den svenskaste historien: nationalism i Sverige under sex sekler*, Carlsson, Stockholm, 2000

²³ Östlund, Joachim, *Lyckolandet: maktens legitimering i officiell retorik från stormaktstid till demokratins genombrott*, Sekel, Lund, 2007; Edgren, 2005; Höjer, 2001; Rodell, Magnus, *Att gjuta en nation: statyinvigningar och nationsformering i Sverige vid 1800-talets mitt*, Natur och kultur, Stockholm, 2002; Feldbæk, Ole (red.), 1991

litiska makten och dess institutioner i det riket man bodde. Det är runt denna ethnien, för att använda Anthony D Smith termologi, som sedan Gustav Vasa och efterföljande regenter bygger sin stat.²⁴

Nationell identitet under den gustavianska tiden

En historiker som verkligen betonar förekomsten av nationell identitet redan under 1600-talet är Jonas Nordin. Han menar att en nationell identitet, en nationell retorik och en nationell politik var reellt existerande fenomen under 1600-talet och framåt. Han betonar dock att det inte rör sig om en nationalism som en politisk ideologi. Andra hälften av 1700-talet ska förstås som en tid där en ideologi upprättas och definieras som en handlingsinriktad samhällsåskådning, menar Nordin. Det ska dock tolkas mer, understryker Nordin, som en potentiell än faktisk ideologi. I denna handlingsinriktade ideologi framträder många nationsformerande projekt som syftar till att dana dygdiga medborgare.²⁵

Just det att dana medborgare har flera studier tagit fast på, inte mist i Anne Bergs avhandling *Kampen om befolkningen*. Där hon menar att det från 1780-talet tillkom en rad nationella projekt i syfte att uppfostra folket och verka gemenskapsformerande. Svensk nationalismforskning, menar Anne Berg, kan grovt indelas i två läger; ett läger som har lagt storvikt vid offentlighetens integrerande roll. Det andra lägret har betonat den statliga intelligenstians och vetenskapens roll i nationsformeringen i Sverige. Vad som är centralt för dessa projekt, vilka hon benämner som statspatriotiska, är att de alla stod statsmakten mycket nära.²⁶

Under 1700-talet uppfattar Monika Edgren den politiska retoriken rörande rikets tillstånd och de socioekonomiska förhållandena som nationella gemenskapsformeringar. Hon menar att det var under 1700-talet fäderneslandet fick en metafysisk betydelse och inte bara enbart en plats. En drivande orsak menar Monika Edgren är synen på befolkningen som under den aktuella tiden mer började ses som en resurs för riket. I sin bok *Från rike till nation* vill Edgren visa på hur Sverige

²⁴ Gustafsson, Harald, *Gamla riken, nya stater: statsbildning, politisk kultur och identiteter under Kalmarunionens upplösningsskede 1512-1541*, Atlantis, Stockholm, 2000, s. 300-313, 326-335.

²⁵ Nordin, Jonas, *Ett fattigt men fritt folk: nationell och politisk självbild i Sverige från sen stormaktstid till slutet av frihetstiden*, B. Östlings bokförl., Eslöv, 2000.

²⁶ Berg, Anne, *Kampen om befolkningen: den svenska nationsformeringens utveckling och sociopolitiska förutsättningar ca 1780-1860*, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala, 2011.

och svenskarna under 1700-talet blev mer av en nation och medborgare från att varit undersåtar och lojala mot en kungamakt.²⁷

Mikael Alm menar i *Kungsord i elfte timmen*, att medborgare begreppet kom att bygga på en ny delaktighet i staten som inte grundades på föreställningen om stånd, utan på en samhörighet med en större enhet: staten eller nationen. Det uppstår en kamp i slutet av 1700-talet om tolkningsföretrådet om begreppen Medborgare och patriot. Gustav III försöker att erövrar begreppen och införliva dem i sin legitimitets retorik. Han väljer att även kalla sig själv ”förste medborgare”. Medborgarbegreppet hade under 1700-talet, menar Mikael Alm, en framträdande del av en diskursiv omvandling. Perioden har beskrivits som en tid då uppfattningen om människan som samhällsvarelse omskapas. Vidare menar Alm, att det är just inom ramen för medborgare begreppet som folket attribueras med myndighet, självständighet och en politisk mognad.²⁸

Bo Lindeberg menar liksom Henrik Edgren att 1700-talet är en tid då begrepp som medborgare, patriot, fosterland, fädernesland, dygd och nationalanda alltmer brukades. Det verkar råda en viss konsensus som nationella föreställningar i slutet av 1700-talet, inom svensk nationalismforskning. Det första är att det som slår igenom med buller och bång i 1800-talets nationalism och dess retorik, kan bitvis höras även under 1700-talet; låt vara en viss oenighet om volym. Det andra är att en rad olika nationsformerande projekt går av stapeln. Under Gustav III blev ”den nationella accenten tydligare” och en rad kulturprogram däribland Svenska Akademiens tillkomst.²⁹

²⁷ Edgren, Monika, *Från rike till nation: arbetskraftspolitik, befolkningspolitik och nationell gemenskapsformering i den politiska ekonomin i Sverige under 1700-talet*, Historiska media, Lund, 2001, 32-36

²⁸ Alm, Mikael, *Kungsord i elfte timmen: språk och självbild i det gustavianska enväldets legitimitetskamp 1772-1809*, Atlantis: Univ. Stockholm, 2002, s.116-131

²⁹ Lindberg, *Introduktion*, s. 12, Åsa & Lindberg, Bo (red.), *Nationalism och nationell identitet i 1700-talets Sverige*, Univ., Uppsala, 2002

Historik bakgrund

Drottning Lovisa Ulrika instiftade den 20 mars 1753 Kungl. Vitterhetsakademien. Den gick under första tiden under namnet "Drottningens akademi" p.g.a. sitt mycket personliga engagemang i akademien. Den misslyckade hovrevolten 1756 ledde till att arbetet i akademien upphörde. Den fick nytt liv 1773 efter Gustav III statskupp året innan, för att åter slockna med drottning Lovisa Ulrika. Det är just inträdestalen från 1773 som är av intresse för denna uppsats. Vitterhetsakademien fick aldrig större omfattning och eller betydelse. Under hela sin verksamhetstid räknade den endast 22 ledamöter. Den mest kände svensken från denna tid är Olof von Dalin, akademiens sekreterare till sin död 1763. Utländska ledamöter som Voltaire var inte mer än ett namn på ett papper. Begreppet "vitterhet" innefattade inte bara skönlitteratur, utan också vältalighet, historia och "antikviteter".³⁰

Gustav III återupplivade Kungliga vitterhetsakademien den 20 mars 1786. Samma dag instiftade han Svenska Akademien. Dess inriktning på svenska språket och litteraturen gjorde en omformulering av Vitterhetsakademiens uppgifter nödvändig. Man vet inte säkert när Gustav III bestämde sig för att bilda en svensk akademi, men mycket av förberedelserna gjorde han under stort hemlighetsmakeri.³¹ Akademiens stadgar, som till stor del hade skrivits av kungen själv, påminner mycket om reglerna för Franska Akademien. Den främsta uppgiften skulle vara att arbeta på svenska språkets "renhet, styrka och höghet". För att uppnå det målet skulle Akademien bland annat utarbeta en ordbok och en grammatik. Akademien skulle dessutom anordna årliga tävlingar i vältalighet och skaldekonst över uppgivna ämnen.³² De tretton första ledamöterna valde Gustav III själv, men de resterande fem fick akademien välja. Enligt Henrik Schück var dock Gustav III mycket involverad i frågan om vem som skulle väljas eller inte väljas in.³³

Vidare är det viktigt att veta något om de akademiledamöter vars tal jag analyserat. Visserligen är min analys inriktad på ledamöterna som grupp, inte på de enskilda ledamöterna. Men det är trots

³⁰ *Historisk översikt* <http://www.svenskaakademien.se/akademien/historia>

³¹ Segerstedt, Torgny T., *Svenska akademien i sin samtid: en idéhistorisk studie. 1, 1786-1844*, Norstedt, Stockholm, 1986, s. 13.

³² *Lärda samfund i Sverige* <http://www.vitterhetsakad.se/om/historik>

³³ Schück, 1935, s.110

detta viktigt att veta vilka de var och vad de hade för bakgrund, och i den empiriska undersökningen kommer de att figurera med namn.

I Vitterhetsakademien ingick följande personer: Greve Carl Fredrik Scheffer, (1715-1786) som var författare, diplomat och riksråd samt stormästare in Svenska Frimurareorden ; lagman Joackim w. Liliestråles (1721-1807) som var författare och riksdagsledamot; friherre Axel Gabriel Leijonhufvud (1717-1789) som var ämbetsman och lantmarskalk, alltså talman i adelsståndet; kanslirådet och poeten Gustav Fredrik Gyllenborgs (1731-1808) som var poet och senare även ledamot i Svenska Akademien; Johan Elers (1730-1813). Som var poet och topograf; Sten ABR Pipers (1738-1813) som varit hovmarskalk hos drottning Lovisa Ulrikas och som ägnade sig åt att översätta Tacitus; Anders Schönberg 1737-1811 som var rikshistoriograf, riksheraldiker; friherren Axel Gabriel Leijonhufvud, 1717-1789 som var ämbetsman och lantmarskalk.

Svenska Akademien hade följande ledamöter: Gudmund Jöran Adlerbeth (1751–1818) som var författare poet, översättare och riksantikvarie; officeren Gustaf Mauritz Armfelt (1757–1814) som var chef för kungliga teatrarna från 1786 och som efter mordet på Gustav III uteslöts ur Akademien; Anders Botin (1724–1790), adlad af Botin 1767, som var jurist i Svea hovrätt och protokollskrivare i Riksarkivet; biskop Olof Celsius (1716–1794) som var prokansler och författare till flera historiska arbeten; Abraham Niclas Edelcrantz (1754–1821) som var författare och poet med befattningar inom bland mycket annat de Kungl. teatrarna, Konstakademien och telegrafväsendet; greve Axel Von Fersen (1719–1794) som varit en av landets ledande politiker under frihetstiden; Matthias von Hermansson (1716–1789) som var statssekreterare för utrikesärendena och president i kammarkollegiet; Anders Johan Von Höpken (1712–1789), som var en av grundarna av Kungl. Vetenskapsakademien och som blev dess första sekreterare och som ledde den amatörteater som uppförde Carl Gyllenborgs komedi *Den svenska sprätthöken*; Johan Henric Kellgren (1751–95) som var författare och tidningsman; Carl Gustav Af Leopold (1756–1829) som var poet och författare; skolmannen Johan Murberg (1734–1805) som var språkforskare och som ville ge svenskan samma status som latinet; prästmannen Carl Nordin (1749–1812); greve Johan Gabriel Oxenstierna (1750–1818) som var författare, poet och tjänsteman; Nils von Rosenstein (1752-1824) som var ämbetsman, sekreterare i Vitterhetsakademien, och i Svenska Akademien ständige sekreterare; Elis Schröderheim (1747–1795) som var en av Gustaf III:s närmaste

män och som författade akademiens stadgar efter kungens anvisningar; Nils Lorents Sjöberg (1754–1822) som var jurist och poet.³⁴

³⁴ Svenskt biografiskt lexikon (SBL) <http://sok.riksarkivet.se/SBL/Start.aspx>. Varje ledamot finns utförligt beskriven i SBL.

Inträdestalen i Svenska Akademien och Kungliga Vitterhetsakademien – en analys av nationell identitet

Sverige

I temat Sverige har jag gjort en slags syntes eller sammanvägning av ledamöternas olika historiska utsagor och därefter presenterat dem i en historisk kronologisk ordning; Ursprung, vikingatid, Vasa, krig och fred, frihetstiden och Gustav III. Det är ofta genom de många olika historiska exposéerna som Sverige oftast ger sig till känna i inträdestalen.

Ursprung

Svenskarna och svenskan har sitt ursprung menar Celsius i ”ifrån den mindre Asien fordom med nationen hitfördes”³⁵. Sedan följer ett långt resonemang som har ett anslag av Götisism. Där Celsius försöker leda i att bevisa att ”Svenskan räknar sin ålder lika med nordens invånare, (...) i anseende till grunden och arten, det gamla Asa målet” vilket är ett språk som senare många västeuropeiska språk bygger på.

Det Götiska språket eller Norræna Tunga talades, skönt än i särskilda brytningar, snart sagdt öfver hela Europa (...). Det har således blifvit en moder för Tyskan, Holländskan, Engelskan, ja sjelfva den skrytande Fransyskan.³⁶

Det svenska språket var något som redan under stormaktstiden hade varit föremål för flera studier i lärda kretsar, främst då att visa svenskans höga ålder och ibland tom alla språks urmoder³⁷. Joahn Murberg säger att Svenskarna och Svenskarna är det äldsta språket och folket, därför är de också det mest genuina³⁸. Det beror på att Sverige och Norden aldrig varit ”besökte af kringsvärande folkskaror” som södra Europa.³⁹ Detta intresse och beundran för det ursprungliga skulle kunna beskriva vad Charles Taylor kallar för ”autenticitetens etik”, vilket var på fram-

³⁵ Svenska Akademiens Handlingar, 1801 s. 127.

³⁶ Svenska Akademiens Handlingar 1801 s. 129.

³⁷ Nordin, 2000, s. 434.

³⁸ Svenska Akademiens Handlingar, 1802, s.16.

³⁹ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s. 109.

marsch under 1700-talet⁴⁰. Enligt Smith är det en central del inom nationalism som innebär ett uppväckande av nationen och att få dess invånare att hitta det sanna kollektiva "jaget". De autentiska upplevelserna och de autentiska gemenskaperna finns i myterna om ett gemensamt ursprung. Därför förutsätter nationen full autonomi och bara genom autonomi kan nationen och dess medlemmar förverkliga sig själva på ett autentiskt sätt.⁴¹ Det är ett påstående som återfinns hos många talare är det att Sverige aldrig varit ockuperat eller under utländskt styre.

Carl Nordin anser att Sverige befolkades först av "nödställda flyktingar, hvilka talade det stamspråk, som varit gängse öfver Tyskland, Nederländerne, England, Frankrike, Ungern och Italien: till äfventyrs ett språk, som ännu oförryckt bibehåller sig under Svea välde"⁴². Tillskillnad från Celsius, menar Nordin att det var "svenskarna" som kom till Sverige och inte som Celsius menar, utgick till Europa. Det är intressant att Nordin anser att samerna eller som han kallar dem lapparna var i landet först och sedan fördrevs till de obrukbara fjällen. "Desse, som vi nu kalla Lappar, äro så mycket säkrare bördesmän till Svenska jorden".⁴³ Under hela 1700-talet fanns ett stort allmänt Europiskt intresse för samerna och Lappland. Den mest kända skildringen av Lappland är nog Carl von Linnés Lapplands resa. Både här och hos Linne ska samerna eller lapparna inte förstås som svenskar utan enbart som något icke svenskt. Rasismens tidsålder hade ännu inte sett dagen utan det är fortfarande en fascination för Rousseaus den ädla vilden.

Vikingatiden och medeltiden

Vikingatiden är inte något som glorifieras eller hyllas i inträdestalen. Sten ABR Pipers menar att våra fornnordiska sagor och kväden är ett bevis för att en "bøjelfe för vitterhet, som alltid utgjort et af Svenska Nationens hedrande kännemärken". Men det uppväger inte det mörka och krigiska förflutna.

Invånarna med härnad och blodiga vapen ofta hemsökte andra folkslag, ofta själva hemsöktes. Under en följd af secler har näppeligen något Rike i verlden blifit mera skakat af våldsamma händelser, än detta.⁴⁴

⁴⁰ Hall, 2000, s.83

⁴¹ Smith, 1991, s.77

⁴² Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s.101

⁴³ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s.102

⁴⁴ Kongl. svenska vitterhets-academiens handlingar 1776

Det har fått till följd att Sverige inte kunnat odla sin vitterhet och vetenskap, anser ABR Piper. Det är en tanke som återkommer i många tal. Johan Elers målar vikingatiden också i mörka färger, ”beskådar man de ohyggliga tider, då svenska folket satte sin ära i rof och armstyrka”.⁴⁵ Den vikingavurm som senare ofta svensk nationalism förknippas med, är alltså helt frånvarande i inträdestalen. Götiska förbundet grundades 1810 och dess hyllande av vikingatiden är alltså stämningar som inte återfinns i inträdestalen. Joackim W. Liliestråles är dock positiv till vikingatidens skaldekonst och gör det mycket djärva påpekandet att all rimkonst har sitt ursprung i Norden

de flesta Europiska folkslags rimmade versar, har aldrig först kommit från våra nordiska skaldar; ty ingen nation i världen brukade dem, eller kan upvifa så gamla rimslutna verser som våre⁴⁶

Det är möjligt att Liliestråle uppvärderande av fornnordisk skaldekonst, kan ses som en förlöpare till Götiska förbundet. De verser som Liliestråle syftar på är antagligen isländska sagor eller norröna texter.

Våra nordiska förfäder från äldsta tider, både uti stort värde och äfen uti större högd, än man til äfentyrs denna tiden sig almänt föreställer.⁴⁷

Han påpekar ju att det kanske inte är det som står högst på modet idag, men att det är värt att läsa. Det fanns under 1700-talet ett både nyväckt intresse och vurm för antiken, vilket är mycket närvarande i inträdestalen, men även ett växande intresse för gammal medeltids och forntids diktning som tog sin början i England med utgivningar av Ossian och Edda⁴⁸. I Sverige började en isländsk renässans under slutet av 1700-talet. De norröna skrifterna bildade en ”svensk klassisk litteratur” som både utgjorde ett bevis för svenskarnas långa bildningshistoria och stärkte uppfattningen om svenskans funktionsduglighet⁴⁹. Johan Murberg beskriver vikingatiden som ”hedniska ålderns mörker”.⁵⁰ Avsaknaden av vikingahyllande och kritiken av densamme görs inte från en kristen utgångspunkt. Under 1700-talet började en ny svensk historieforskning som betraktade

⁴⁵ Kongl. svenska vitterhets-academiens handlingar 1776

⁴⁶ Kongl. svenska vitterhets-academiens handlingar 1776

⁴⁷ Kongl. svenska vitterhets-academiens handlingar 1776

⁴⁸ Smith, 1991, s. 89

⁴⁹ Anna Helga Hannesdottri, *Svenskt och osvenskt i 1700-talets svenska ordböcker*, I Lindberg, 2002

⁵⁰ Svenska Akademiens Handlingar, 1802, s13

fortidens hjältar och myter som överflödiga i försvaret av den svenska äran⁵¹. Istället bejakades en mer framtids- och samtidsoptimism, där mer närliggande historiska händelser och personer hyllades, samt ett större glorifierande av vetenskap och lärdom.

Efter vikingatiden är likaså en tid av svårigheter och förödmjukelser för landet och dess invånare. Flera talare upphåller sig vid katolska kyrkans negativa påverkan på Sverige. De katolska prästerna beskrivs som vidskepliga och utsugande. Det är något externt påtvingat som drabbar Sverige. Annars är tro och religion något som talarna inte uppehåller sig vid särskilt mycket. Under 1700-talet blommar kraftiga antikatolska strömningar ut i det lärda Sverige med Botin, Wilde och Dahlin i spetsen.⁵² Anledning kan delvis hänga samman med ovan nämnda namns historiesyn. Den synen innebär bl. a. att det är under medeltiden den ”urgamla” folkfriheten bryts mellan kung och undersåtar av adel och den katolska kyrkan. Hur omfattande denna antikatolicism går här inte att avgöra, men det är inte externa omständigheter som får den att gro.

I hvad djup af elände var Sverige då ej försänkt, sönderslitit af inbördes oroligheter, härjadt af mäktiga och blodtörstiga fiender, kufvadt under oket af de catholska prästernas snålhet och vidskepelse, fattigt, utblottadt på tillgångar, utan bundsförvandter, uppsyldt med allmänt misstroende Munke-väldet beredde samvetstvång; så finner man huru Klostren snarare liknade vetenskapens häkte, än deras fristad: Clerkdom och lärdom voro då samma, och utur denna tidens mörker framlyfte icke många strålar af ljus. Då christerns ok och Påvens band blefo brutne, klarade genast en vacker dag vår himmel.⁵³

Gustav Vasa

Den stora vändningen och frälsningen för Sverige är Gustav Vasas intågande i historien. En tankefigur som ofta återkommer bland ledamöterna är att Sverige förbättras. Carl Gustav Leopold menar ”Så länge Vasar beklädt vår thron, har intet århundrade varit förloradt”.⁵⁴ Den fokuseringen på Gustav Vasa och Gustav II Adolf kan ha flera förklaringar. Gustav III var mycket mån om att kommunicera sitt (låt vara mycket tunna) blodsband med Gustav Vasa och på det sättet kunna skänka legitimitet till sitt styre. Vasa hade gjort Sverige till ett arvsrike 1541 och Gustav III

⁵¹ Nordin, 2000, s.341

⁵² Hall, 2000, s.100

⁵³ Kongl. svenska vitterhets-academiens handlingar 1776

⁵⁴ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s.168

framhävde att han tillhörde Vasaätten och därigenom hade en fullgod rätt till den svenska kronan. Detta ingick i den självbild han iscensatte och ville kommunicera. Gustav Vasa och Gustav II Adolf var för Gustav III kungaideal och en symbol för den Gode kungen⁵⁵. I svenska Akademiens stadgar står det att den nyinvalda ledamot som inte ville tala om sin föregångare kan välja att tala om Gustav Vasa, Gustav II Adolf eller Carl X Gustav. Nordin menar att ”hjelten i grafven väcker ej många hjeltar, om ej hans dater liksom beskådas i en lefvande målning”.⁵⁶ Historia är för ledamöterna något man dra lärdom av och hämta goda eller avskräckande exempel ifrån.

Det är ingen talare som beskriver Gustav Vasa person med några gudomliga eller övernaturliga egenskaper. Det är det en person som skapar Sverige. Visserligen använder en del talare Sverige om äldre tider men som Nordin säger ” Svea rike förvandlades nu till Sverige”.⁵⁷ Förvisso finns det påstående som Sverige ”av naturen given” och liknande, men i och med att Gustav Vasa framställs som människa, blir ledamöternas historiesyn inte deterministisk. D.v.s. Sverige belägenhet 1786 är inte av naturen given. Samma individorienterade historiesyn finns vid Abraham Niclas Edelcrantz inträdes tal, när han hyllar den nyss avlidne Grefve C. F. Scheffers som varit Gustav den III lärare. Där menar Edelcrantz att ansvaret för den som ska uppfostra en kung är enormt, vilket ”bereder många millioners öden”. Edelcrantz ser alltså just kungens person som avgörande för ett lands utveckling. Murberg menar att ”I Konung Gustaf I:s tid, fick allting ett nytt utseende: religion, tänkesätt, lärdom, hushållning, allt förbättrades”. Ett drag i många tal är hur Vasa medförde ett uppvaknade, upprättande och en pånyttfödelse. Genom Vasa vinner Sverige, menar många talare ett erkännande ute i Europa. Just Sveriges förhållande till Europa är något som förekommer i många tal. Där ära och anseende är det viktiga som Gustaf Mauritz Armfelt säger att

Gustafs namn vidt bekant och gifva Sverige anseende hos utlänningen”. Vidare menar Armfelt att ”under catholska tiden ansågos vi, som igenom Östersjön skilde ifrån det öfriga Europa, endast hafva att göra med våra grannar. Nu sökte de mäktigaste Regenter igenom sina sändningebud försäkra sig om Konungens vänskap och landets bistånd.”⁵⁸

⁵⁵ Alm, 2001, s. 121

⁵⁶ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s.108

⁵⁷ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s. 109

⁵⁸ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s. 89

Många tal kan tolkas som en önskan att Sverige ska bli sett och erkänt av Europa. Sverige ska bli jämställt och jämbördigt med de stora kontinentala länderna. Antingen det gäller vetenskap, handel, välstånd, snillen, smak, litteratur finns det en önskan om ett Sverige omfamnat av Europa. Det tycks som det primära för ledamöterna är inte att odla säreget och inhemskt i Sverige. Det är något som har med 1800-talets nationalromantik att hitta det genuint "svenska". Inträdestalen skulle kunna sammanfattas, då särskilt de i Svenska Akademien, som ett sätt för Sverige att öka sin "vitterhet" och bli en stor kulturnation. Det är viktigt att understryka att de stora idealen i talen är den antika världen. Det är antika ideal och verk från Grekland och Rom som är världens måttstock. Det är utifrån den måttstocken som Sverige mäts. Från den antika världen hämtas också många varnade och avskräckande exempel. . Det skulle kunna sammanfattas här av Johan Henrik Kellgren

Den stolte utlänningen, som länge ansett vår Nord för barbariets fristad,(...) skall snart med förundran lära känna ett folk, värdigt att täfla i smak och snille med det nyare Athén. Han skall lockas till vårt land, undervisas i vårt språk, lifligt intagas af dess manliga skönhet, ledas till kärlek för Nationen genom kärleken för dess tungomål, till vördnad för dess makt genom vördnaden för dess kunskaper, mildheten af sitt regeringssätt öfverträffar alla andra (...) gifva ett fördelaktigt begrepp om Svenska klimatet, Svenska Folkets lynne, och Svenska Snillets skicklighet så till alla vackra som allvarsamma yrken.⁵⁹

Det intressanta är Kellgrens formulering "skall snart". Alltså är det inte Sverige 1786 som han syftar på utan ett framtida Sverige. Citatet ovan kan sägas innehålla en typ av medborgligt civistiska toner. Där är känslorna för landet något som ska inläras. Kellgren ger också uttryck för en meritokratisk syn. Då han uppmanar de som bördan inte gynnat att "Om hädanefter en sådan finnes, skall han se mig; och hoppas".⁶⁰ Kellgrens meritokratiska hållning kan spegla en medborgaranda som bygger på en delaktighet i staten och samhället och som inte grundar sig på föreställningar om ståndstillhörighet.

⁵⁹ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s. 51

⁶⁰ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s. 53

Krig och fred

Karl XII hyllas inte i talen eller är föremål för någon hjältedyran. Botin är kritiskt och menar att ”kriget som höll på att kosta oss allt”⁶¹. Krig är inte något som glorifieras bland talarna, utan mer ett samförstånd kring vikten och fördelarna med freden. ”Vårt tidevarfs heder, styrka utan våld”⁶², säger Gustaf Mauritz Armfelt och liknande uttalande hittas hos andra ledamöter. Det är flera ledamöter som i sina tal menar att Sverige visserligen haft väldigt stora framgångar på slagfälten, med det är något som hör till historien. Nils Lorents Sjöberg är lite av ett undantag då han menar att:

Ett folk har tvenne vägar att gå till äran: vapen och vitterhet. Få nationers krigiska anseende har varit allmännare erkänt, och bättre grundadt, än Svearnes. Våra vapen ha underkufvat nästan halfva European.⁶³

Samtidigt säger han att Sveriges kungar bara uppfyllt halva vägen till ära (krig) och inte genom vitterhet. Det är i vitterhet och vetenskap som Sverige nu ska briljera. Att Sverige underkuvat halva Europa är något som finns i många tal. Stormaktstiden är något som varit och kan inte återuppstå, tycks de flesta ledamöterna förlika sig med, dock med en viss stolthets över forna segrar. Det kanske skulle kunna spekuleras i om det är här embryot till den senare djupt rotade och hylade fredssträvan i Sverige som här går att urskilja. Det finns dock ett kort uppsving i krigisk retorik ett hyllande av krig som företeelse efter 1790 fram tills Gustav III död⁶⁴.

Frihetstiden

Frihetstiden är något som de flesta talarna i båda akademierna behandlar och förhåller sig mer eller mindre kritiska. Axel von Fersen gör det lite förmanande och vaga uttalandet ”Gustaf den Tredjes dygd, hvilken då ett söndradt Svenskt Folk förlorat sin frihet, densamma ädelmodigt återgaf”.⁶⁵ Är det en uppmaning till Gustav III?

⁶¹ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s.66

⁶² Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s.91

⁶³ Svenska Akademiens Handlingar, 1802, 37

⁶⁴ Östlund, 2007, s.194

⁶⁵ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s 59

Den mest och högljudaste kritikern till frihetstiden är utan tvekan Gyllenborg i sitt inträdestal i vitterhetsakademien.⁶⁶ Han ser frihetstiden som en ”nära-döden” tillstånd för Sverige.

På sådant sätt, har under parti-villans almäna mörker, Svenska språket blifvit vanhäfdat, förnedrat, upblandat med drängen ifrån alla landsorter.

Formuleringen ”drängen från landsorter”, vittnar knappast om någon större kärlek för folket som sådant. Vidare menar han att ”Men hvad mit ämne tvingar mig at i förbigående anmärka, är den sig då utbredande Democratiens, förödande verkan på vitterheten”. Det är intressant dels för att han kopplar samman frihetstiden med ordet demokrati, dels därför att han visar på att hans lojaliteter ligger främst hos Kungen och inte mot ett folk.

Gustav III

Synen på Gustav III och hans styre kan grovt indela ledamöterna i Svenska Akademien i tre grupper menar Torgny Segerstedt:⁶⁷ de ”tysta”, de hyllande och de moderata. Den första gruppen är de gamla frihetstidenspolitiker; von Höpken, von Fersen och von Hermansson. De yppar naturligtvis inget kritiskt om Gustav III styre och legitimitet. De gör små försiktiga antydningar att kungen borde böja sig under landets lagar (se ovan). I den andra gruppen är de som har det oreserverade stödet till Gustav III, vilka är Oxenstierna, Schröderheim, Nordin och Wingård. De betonar alla entusiastiskt att kungen är en Vasa-ättling med ärvd rätt till tronen. Den tredje gruppen är, enligt Segerstedt, de som ansluter sig till teorin om ett samhällskontrakt, men dock har stora personligt varma känslor för Gustav III.⁶⁸

Sveriges historia skildras som en utveckling och helt beroende av vilken kung som regerat. Det är Gustav Vasa och Gustav II Adolf som är stjärnorna samt givetvis Gustav III. Det är många talare som menar att sedan Gustav Vasa tid allt har blivit bättre. Alla talen präglas av en något som skulle kunna beskriva framtidsoptimism. Ledamöternas sammantagna historiesyn präglas av en

⁶⁶ Han beskriver sitt tal i sin dagbok ”Bland de nya antagne ledamöters inträdestal den 9 februari 1773 var mitt det enda, som väckte upp- märksamhet och blef äfven prisadt af mina medbröder... Ryktet af detta tal uppfylde inom aftonen hela slottet och skallade äfven kring staden efter några dagars förlopp”. Det är under det talet han läse sin kanske mest kända strof Snillet Sverige övergav//och på vitterhetens grav// växte Dagligt Allehanda//. Det kan vara på sin plats att citera Sven Stople här ”en genomtarvlig människa, en löjligt självöverskattande och sövande tråkig poet”.

⁶⁷ Segerstedt, 1986, s.21

⁶⁸ Segerstedt, 1986, s.22

utvecklingstanke. Den sammantagna bilden av Sverige är ett land med mycket goda förutsättningar och betoning på just förutsättningar. Det är inte så mycket ett hyllande av Sverige idag - 1773 eller 1786- men med ett odlade av vitterheten och språket kommer Sverige att nå långt, kanske längst. Det finns en stor framtidsoptimism. Det är svårt att säga egentligen något substansiellt hur ledamöterna ser på Sveriges styrelseskick. Det finns vissa antydningar om att vem kungen ska lyda under lagarna (vilket Gustav III också tyckte tills han bröt mot dem), finns citat som att regeringssättet bör vara mildt.

En sammanvägande beskrivning av ledamöternas förhållande till Sverige karaktäriseras som patriotism och inte nationalism. Det främsta argumentet är att de inte ser och önskar ett uttalat och explicit svenskt utan har Europa som förebild. Det finns både medborgliga civistiska och kulturellt etniska argument som framkommer. Det går dock att säga att det finns ett litet övertag, i kvantitativ mening, av medborgliga civistiska förhållningsätt eller argument.

Svenska språket

Språk som handlingsutlösande.

Svenska språket uppfattade Gustav III, samt flera ledamöter, först och främst som handlingsutlösande. I hans invigningstal menade han att språkvården är betydelsefull för lagtexter och regeringsadministrationen. Det fanns ett reallt behov att formalisera språket i en växande statsförvaltning och en expansiv svenskspråkig offentlighet.⁶⁹ Matthias von Hermansson betraktade svenskans ordfattigdom som ett hinder för att kunna skriva och formulera sig väl och vackert. Ordfattigdomen speglar fattigdom ifråga om seder, tankar och smak. Därför måste språket odlas och stadgas, men då inte som ett självändamål, utan för hela nationens skull, annars blir resultatet ”bedröfvelig för Staten”, menade Hermansson⁷⁰. Johan von Höpken menar att vältalighet förutsätter klarhet och tydlighet i ordvalet.⁷¹ Han varnar för en alltför rigid språkvård och att svenskan måste tillåtas att utvecklas och förändras. Axel von Fersen vill att mer vetenskapsarbete ska bedrivas på svenska. Rosenstein är inne på samma linje där han varnar för att vetenskapens framsteg och upptäckter inte kan spridas till allmänheten p.g.a. språkförvecklingar. De vill se en mer

⁶⁹ Lindeberg, 2002, s.10

⁷⁰ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s. 55

⁷¹ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s 45

svensk vetenskap. Här framträder ett värde utöver det kommunikativa, nämligen att det finns ett egenvärde i att bedriva vetenskapsarbete på just svenska.

Johan Wingård ansåg att hans roll i Akademien skulle vara att vårda det språk som talades inom kyrkans svär, då främst predikningarna. Den andliga vältaligheten uppgift är att ”undervisa, röra och förnöja”⁷², slår Wingård fast. Wingård kopplar också samman prästernas predikningar med formandet och skapandet av ”rätta Christna, trogna undersåtare, dygdiga medborgare, glada människovänner”. Predikstolen har sedan Vasa tid alltid i Sverige varit ett medium för spridandet av information och propaganda från överheten till allmogen⁷³. Här finns det inga etniska eller kulturella betingelser på folket, utan en formbar massa, ett moraliskt projekt. Här alltså folket starkt associerat med en medborgaranda snarare än mot ett etniskt komplex av språk-, blods- och släktband.

Språket som nationell identitet

Svenska språket ses bland talarna som ett instrument att uppnå olika mål och syfte i samhället. De är genom dess odling som landet kommer att utvecklas. Axel von Fersen och Nils von Rosenstein ger i sina tal uttryck för en nationell identitet. Von Fersen ser ett folk och att detta folk är en enhet med egenskaper.

Svenska mäns kärlek och högaktning för deras fädernesland, har det icke undfallit, att Svenska språkets bibehållande vid dess rätta art och renhet rör på något sätt Svenska Folkets värdighet, samt att, då språket genom odling vinner en lika höjd i både manlighet och behag, som det mest uppbrukade språk, skulle Svenske män, äfven af språket, kunna anse sig berättigade, att gifva sitt fädernesland.⁷⁴

Rosenstein och Joackim w. Liliestråles är precis som von Fersen inne på att det är språket som återspeglar en nationalkaraktär. Vad som framträder starkare hos Rosenstein jämfört med von Fersen är hans artikulering av ett kulturellt etniskt perspektiv på nationen. Det finns också kontu-

⁷² Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s.142

⁷³ Östlund, 2007, s.36

⁷⁴ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s 56

rer av en nationalism, enligt Gellner kända definition av begreppet: ”den politiska och nationella enheten bör överstämna”.⁷⁵

Ett språk, detta folkslagens säkra skiljemärke, som lefver och faller med deras sjelfständighet, är en af de dyrbaraste delar af deras ära. Af dess art dömmes till en Nations lynne och seder, af dess rikedom eller brist till upplysningen; Språkets namnkunnighet förökar och bevarar Nationens. Vårt modersmål vittnar med sin styrka och manlighet om våra förfäders tapperhet, allvarsamma och karlavulna seder.⁷⁶

Joackim w. Liliestråles återger nästan exakt samma tanke:

språk i almänhet vittnar om seder och lynne hos et folkslag; så ligga ock i vårt gamla språk (...) de klaraste bevis af manlighet, af rena begrepp, af ära, alfar och en särdeles osmak för fjäs och verklighet, hvilket alt i fordom tima varit Svenska folkets rätta kännemärke.⁷⁷

Svenska folket är något som alltid funnits och alltid av naturen given vissa – tillika mycket önskvärda- egenskaper. Det är just i de här passagerna i källmaterialet det ligger närmast att beskriva som ren och fullfjädrad nationalism. Nordin menar att ”Vården om en af Rikets väsendteligaste tillhörigheter, Språket”. Nordin ser verkligen danskar och danskan som något annorlunda, det är förvisso känt sedan 1500-talet att danskar och svenskar har sett varandra som två olika folk och språk.⁷⁸ ”Danska biskopar och prelater samt Danska cantzlerer och skrifvare, hvilka säkert af okunnighet i Svenskan” Nordin upprättar här en distinkt skillnad gentemot danskan. Språket är liksom flera talare påpekar på intet sätt av naturen givet. Tack vare Olai Petri kunde både reformations-verket och cantzli-förvaltningen kläs i hans språkdräkt och svenskans heder återupprättad, menar Nordin.⁷⁹

Det finns en intressant spänning i ledamöternas förhållande till svenskan och andra språk. De vill både bejaka och värna om det rena i svenskan, samt att ta intryck av andra språk. I flera historiska exposéer i talen ses ofta tyskans inflytande på svenskan som något mycket negativt. Franskans

⁷⁵ Gellner, 1983, s. 11

⁷⁶ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s.77

⁷⁷ Kongl. svenska vitterhets-academiens handlingar 1776.

⁷⁸ Gustafsson, 2000, s.308.

⁷⁹ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s107.

påverkan ses däremot som onödigt och ibland löjeväckande. Nordin anser att ”vi ej i detta afseende befara något förakt för Fransyskan, Engelska, Tyska med flera Europas nationer”

Armfelt ”den böjelse, som, okänd af våra äldsta förfäder, blifvit med tiden en oss liksom medfödd egenskap, att lemna allt utländskt företräde för det inhemska”. Samma andemening framförs men jämna mellanrum även i våra dagar. Det är intressant hur Armfelt projekterar sina ideal (bevara det inhemska) på de, alltid, klanderfria förfäderna. Det finns också ett egenvärde i det inhemska vilket inte då finns i det utländska. Vad som var främmande och utländskt är inte helt lätt att bestämma. Det vållade 1700-talets lexikografer stora problem med dialektords status. Det betraktades av många som obegripligt och främmande, men de var ju trots allt svenska, medan t.ex. tyskan och latinet inte var svenska men inte främmande.⁸⁰

”En nations språk är en tafla, som föreställer hela dess lefnadsart och tänkesätt”. Här visar Murberg mycket tydligt att han föreställer sig att nationen har en kollektiv identitet och att den går att observera studera och beskriva. Ett par decennier senare hade nog Murberg använt ordet folksjäl. Det är just språket som ska ses som det centrala och viktigaste hos ett folk. I förhållande till utländska låneord vill Murberg att de ska försvenskas och att det ska inte ska ligga kvar i språket som ”främlingar”. En annan risk med låneord mena Murberg är ”gamla och goda svenska ord” försummas och glöms bort.

Leopold ser att visserligen ”Svenska snillet, manligt och fullt av krafter” men p.g.a. svenskan har ”lemnadt likasom i hvar mans hand, beroende af allas tycken, underkastadt allas granskning, och lydigt för ingens rättelser”, och därför är i behov av en domstol. Det är denna domstol som är Svenska Akademien som ”Konungen har skänkt nationen”⁸¹.

I begynnelsen var svenska språket rent, tycks de flesta ledamöter mena. Det ursprungliga språket som förfäderna talade. Det är själva myten. I kontakten med andra folk uppstår det en risk som kan skada och har skadat svenskan. Om inte språket vårdas och beskyddas förfaller det.

Kellgren tänker sig att genom ett odlande av språket, genom Svenska Akademien, kommer att leda till en massa spin-off effekter; ökad handel, bättre slöjd, större vetenskapliga upptäckter och framsteg etc i ett råttn på repet resonemang. Därför ser han att vitterhetssällskap ska skydda nat-

⁸⁰ Anna Hega Hannesdottri, Svenskt och osvenskt i 1700-talets svenska ordböcker, s.89, I Lindberg (red), 2002.

⁸¹ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s.170

ionen från det förfall som drabbade Romarriket. Återigen framträder rädslan för ett förfall som kan drabba språket och därmed landet och nationen. ”Nationens vittraste män, skall giva en fristad och ett segrande försvar åt den sanna Smaken”.⁸²

Svenska Akademien och dess vård och odling av svenskan ”ett så betydligt, ett så rörande ämne för alla medborgare, hela Fäderneslandet, att intet annat i dag skulle kunna tillvinna sig något öra”, menar Gyllenborg.⁸³ Det är samma resonemang som Kellgren. Vidare ser Gyllenborg just språket som den grund varpå Sverige sedan byggs på. Svenska språket tycker han har visat sig mäktigt att tävla med ”Grekens och Romares”. Det finns nästan messianska undertoner i hans tal. Där genom språkodling ska Romarriket och det antika Grekland återskapas i Sverige. Celsius ser svenskan som ett språk med ”så mycket egen urgammal heder, och i så många åldrar vår oför-ryckta egendom”.⁸⁴ Samtidigt påpekar han att svenskan är omgiven av så många släktskaper.

Det mest svenska verkar vara svenska språket för ledamöterna. Nyckeln till att förstå ett folk verkar ligga i språket. Vissa av ledamöterna menar att vitterheten hos ett folk kan öka genom odling av språket, medan andra menar att språket redan på förhand har en given nivå. Genom att studera ett annat folks språk, skulle det kunna vara möjligt att dra slutsatser om folket, tycks de flesta ledamöter mena. Det finns både världsliga och praktiska argument för odling av språket, då främst med hänvisningar till statsförvaltningens behov. Det pratas också mycket om att ”fästa Sång Guldinnorna för eviga tider i Sveriges sköte”. Den typen av argument för odlingen av språket verkar mest ha som syfte att väcka övriga Europas uppmärksamhet. Det står dock klart att det är svenska språket som ledamöternas identitet som svenskar vilar på.

Svenskarna

Ordet svenskarna återfinns bara på ett ställe i inträdestalen från Svenska Akademien, utan det är svenska folket som används. Svenskarna och folket är också det tema som tar minst plats i talen. På en del ställe benämns Sverige nästan synonymt med svenskarna eller folket

⁸² Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s.50

⁸³ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s. 73

⁸⁴ Svenska Akademiens Handlingar, 1801, s 131

Oftast är svenskarna bara en fond till kungar och olika historiska personer. Det finns en genomgående fosterlandskärleksretorik, men just folket är inte särskilt ofta föremål för hyllningar. Det är snarare ett hyllande och artikulerande av vad som förväntas av svenskarna som är själva kärnan i retoriken, alltså dygder och gärningar. Folket är kort och gott något som ska förädlas och upplysas. Den på 1800-talet romantiska nationalismen och känsloladdade böjelser för folket och naturen som en slags odelbar och gåtfull samlevnad, lyser med sin frånvaro i källmaterialet. Detta skulle kunna indikera på att inträdestalen har mer ett patriotiskt drag än nationalistiskt. Det skulle då bero på att patriotism har stora likheter med den senare nationalismen, men på vissa områden avgörande punkter skiljer den sig. För nationalismen är språk, historia, folk och kultur först och främst något som ska betraktas som objektiva förhållande medan patriotisk identifikation har mer något av subjektivt val och moral över sig.⁸⁵

Medborgare

Under 1700-talet började begreppet medborgare allt mer att ersätta undersåte. Det kan tolkas som att en ny form av delaktighet i staten som inte baseras på ett ståndstillhörighet, utan på en direkt tillhörighet till en nation eller en stat. Därmed inte sagt att det skulle ha existerat en motsättning mellan begreppen undersåte och medborgare. T. ex beskriver Edelcrantz den nyligen bortgångne C.F. Scheffer som ”välgörande människa, rättfint medborgare, upplyst Statsman, trogen undersåte, nitisk embetsman”.⁸⁶ Medborgarbegreppet användes inte socialt exkluderande, utan det är adjektiven framför medborgare som är särskiljande.

Det finns en stark påverkan av Montesquieu teorier om klimatets påverkan på folket, hos flera av ledamöterna. Svenskarna är ”bofäste under ett hårdt hjimmelstreck”, slår Murberg fast och svenskarnas lynne kan inte vara något annat än ”allvarsamt och deras väsende manligt.” Vidare menar han att uppfostran, levnadsätt, regeringssätt vilka har stor betydelse för ett ”folks sinneslag”, samverkade. Det har lett till att göra svenskarna enkla, otvungna, frimodiga och oförskräckta, slår Murberg fast. Dessutom skiljer svenskarna sig från sydeuropéer genom att inte ha deras fina ”känslgåva”. Deras finare umgängessätt som är en konsekvens av ”överflödet och syssellösa”. Murbergs resonemang om folkets sinneslag skulle kunna införas i medborglig civistisk patriotism.

⁸⁵ Damsholt, 2000, s 121, s.199

⁸⁶ Svenska Akademiens Handlingar, 1801

Folket är alltså inte av naturen givet utan påverkas av regeringssätt och levnadsätt. Motsatsen, vilket kanske är ett för stark benämning, är Sten ABR Pipers beskrivning av svenskarnas sinnelag; ”uti nationernas sinnelag och lynne ligger otvifvelaktigt ännu en säker måttstock förvarad af den högd til, hvilken de uti lärdom och vitterhet kunna upstiga”. Här menar Pipers att varje folk har en påförd given högsta nivå. Rosenstein menar att våra förfäder karakteriserades av tapperhet, allvarsamhet och ”karlavulna seder”. Axel G Lejonhufvuds inträdestal menar också att svenskar-na har något av naturen given förmåga.

Hvilken skulle väl kunna säga, at svenska snillet blifvit, i vitterhetens-vägen af naturen vanlottad? I norden har intet saknats af den eld, som utmärkt södra länders snillen. Våra äldsta skalders quäden äro icke utan sina skönheter, och våra närmande Förfäders lyckliga framsteg i lärdom och vetenskaper, vittna tilsräckligen om styrka och trägen flit, både af skringa okunnigets-dimmor, och at uplyfta deras tidevarv.⁸⁷

Dessa omdömen om svenskarna (svenska män) skulle kunna ses som en skiss över vad som under 1800-talet skulle bli odalbonden och en bondeidealisering. Det lilla som framkommer i inträdestalen pekar på en bonde som är tyst, arbetsam, fri och okonstlad. Denna bild av bonden, vilket återfinns i hela Norden, var viktiga senare i formandet av en politisk kultur. ”Bonden” blev under 1800-talet en symbol för den egalitära traditionen som ansågs prägla de nordiska länderna⁸⁸. Vidare frågar han retoriskt vilket folk som utmärkt sig med de största bedrifter? Botin ser ”intet önskligare för ett folk, än under en vis och ömsint Monark (leva)”. Vidare menar han att Akademiens uppgift är ”Smakens förbättring hos Svenska Folket och Vitterhetens utbredning i Riket”.

I hela källmaterialet nämns kvinnor bara på två ställen. Den ena gången upplyser Sjöberg kvinnor gillar Rousseau och i Carl Fredrik Scheffer inträdestal

O! J Svenska quinnor, för hvilka vi dessaskriva, kommen dock ihåg at alla hössade nationer prunkat med stora namn, utaf Edert kön: at Sappho hedrat Lesbos med fin skaldekonsft, Hortensia Rom med fin vältalighet: at det nya Italien, Tyskland, och i synerhet Frankrike kunna uppte hela förtekninar af vittra och äfen lärda fruntimmer: men at Sverige icke ägt mer än en skaldemö, hvars rum ännu är ledigt på den svenska parnassen.⁸⁹

⁸⁷ Kongl. svenska vitterhets-academiens handlingar, 1776

⁸⁸ Östman, 2006, s.81

⁸⁹ Kongl. svenska vitterhets-academiens handlingar, 1776

Citatet ovan sammanfattar på ett sätt alla inträdestalen. Det finns de antika referenserna, längtan till att komma upp i Europas högsta klass samt att Sverige kan och har förmåga att uppnå denna högsta klass. Vad som inte återfinns alls i hela källmaterialet är Finland eller finska. Flera av ledamöterna hade t.ex finländskt ursprung.

Avslutning

Går det att påvisa en nationell identitet i inträdestalen? Enligt Smiths definition av begreppet går det att med fog säga att det i inträdestalen ges uttryck för en nationell identitet. De pratar alla om ett Sverige med historiskt territorium. Det delar alla liknade myter om Sveriges och svenskarnas ursprung samt gemensamma historiska minnen. De historiska periodiseringarna i vissa inträdestal återfinns inte sällan i historieböcker idag. De båda akademierna är sig själv ett bevis för en gemensam offentlig kultur (många av ledamöterna var författare, publicister, politiker och allmänt kända). Gemensamma juridiska rättigheter och skyldigheter för alla invånare i Sverige under den gustavianska tiden går det naturligtvis inte att hävda. Men detta kriterium i dess ordagranna tolkning borde då inte vara uppfyllt förrän kvinnlig rösträtt infördes eller den nya grundlagen 1974 antogs. ”Den svenska absolutismens sista timmar kännetecknades sålunda av märklig atmosfär av ”karriärer-öppna-för-alla-begåvningar” och inskränkningar i adelns privilegier”, sammanfattar historiken Perry Anderson.⁹⁰

Det sista elementet som Smith menar ingår i nationell identitet är en gemensam ekonomi, vilken fanns i Sverige under 1700-talet, men som nästan inte återfinns alls i källmaterialet. En nationell identitet som en föreställning om vad som i en politisk, socialt, kulturell och historisk kontext karakteriserar det svenska, tycker jag verkligen det går att påtala i inträdestalen. Framförallt tycker jag det framkommer att det finns ett mycket tydligt vi-retorik i talen. Det skulle verkligen kunna sägas att ledamöterna delar en bild av Sverige som ett land med en lång historia, men som verkligen är beroende av vilken regent som styr. De verkar alla anse att Sverige är ett land med mycket stor potential vad det nu än må vara. Samtidigt är det Europeiska länder som är deras förebilder samt den antika världen. Svenska språket tycks de flesta betrakta som mycket gammalt, kanske äldst av alla språk, och inte sakna något jämfört med andra kulturspråk. Just språket verkar vara det centrala för ett folk och skulle det försummas drabbar det hela folket, tycks ledamöterna sammantaget mena. Det är genom odling av svenska språket som kommer att leda Sveriges upp på den kulturella parnassen. Synen på svenskarna (män) är en syn på tysta, arbetsamma och manliga män. Denna bild av den svenska bonden kommer senare i historien att utgöra en grund för

⁹⁰ Anderson, 1978, s.203

många författare och poeter. Vilket inte är direkt de associationer om ledamöterna man får när man läser inträdestalen!

Skulle känslorna i talen kunna beskrivas som nationalism? Jag menar att det är bättre att beskriva stämningarna i talen som patriotiska. Patriotism som mer uttrycker en lojalitet mot den politiska makten än mot ett folk. Detta då just ”folket” är inte särskilt framträdande i talen. Dessutom är det förpliktigande och hela tiden krävande fäderneslandet ständigt närvarande. Det passar särskilt väl in på Tine Damsholts distinktion mellan patriotism och nationalism. Där den förra mer har något av subjektivt över sig och handlingsinriktade medan nationalism syftar på folk och nation som objektiva storheter. Damsholt menar också att det är kungen och fädernesland som är den samlande punkten i patriotism att jämföra t.ex med demokrati som har folket och folkstyret som det centrala.⁹¹ Det stämmer också mycket väl in på inträdestalen. Det finns dock en del passager med etniska och kulturella referenser i inträdestalen. Jag tycker att Jonas Nordins beskrivning av det sena 1700-talet som en tid av latent ideologi är mycket välfunnet – i förhållande till inträdestalen. Däremot håller jag inte med honom att skillnaden mellan 1700- och 1800-talet i föreställningar om det nationella bara är en grad- och inte en artskillnad.⁹² Mycket av tankefigurerna i angående det nationella skulle senare kunna återfinnas i nationalistisk, retorik men som helhet kan de inte beskrivas som nationalism. Jag tycker att det går att ana konturer av den typ av nationalism som sedan skulle blomma ut under 1800-talet. I inträdestalen är inte det genuint svenska som är det viktiga, utan vitterhet och snille i europeiskt snitt.

Ett av Smith konceptet i nationalism, självständighet, vilket menas med självständighet som anser att endast en självständig nation, fri från yttre påverkan, kan uppnå sitt ”authentic self”. Detta ”authentic self” tycker inte jag är riktigt tydligt och artikulerat i inträdestalen. Det skulle kunna vara en rimlig slutsats att se slutet av 1700-talet som en brytningstid. Där en ideologisk nationalism med mål att uppnå och upprätthålla självständighet, enighet och identitet börjar skönjas. Jag skulle vilja likna ledamöternas nationella identitet som omogen och fortfarande skulle kunna sägas vara förhandlingsbar. Dessutom finns det, som nämnt ovan, något som skulle kunna liknas vid en kulturell kosmopolitisk hållning. Ledamöterna önskar att stor litteratur ska skapas i Sverige, men inte den som svensk litteratur. Jag anser att det är mycket viktig skillnad.

⁹¹ Damsholt, 2000, s.125

⁹² Nordin, 2000, s.445

Resultaten i denna undersökning stämmer väl in på nuvarande forskningsläge. De idéer, värderingar och ideal som kommer att bli kända under 1800-talet går i denna undersökning att skönja. Den nationella identitet som i denna uppsats visat på är inte identisk med senare, eller för den delen tidigare, men den har många likheter. Jag skulle vilja avsluta med ett citat av Ole Feldbæk som sammanfattar ovan givna resonemang:

national identiter er spaendingen mellem de utforanderlige og det foranderlige.
Mellem den historiske bundehed og det udviklings- og situationsbestemte.⁹³

⁹³ Feldbæk, 1991, s 12

Källor och litteratur

Källor

- Kongl. svenska vitterhets-academiens handlingar*. Stockholm. 1-5. 1755-88. [Del 4], Fjerde delen. Stockholm, trykt i kongl. tryckeriet, 1783
- Kongl. svenska vitterhets-academiens handlingar 1776*.
- Kongl. svenska vitterhets-academiens handlingar*. Stockholm. 1-5. 1755-88=. [Del 5], Femte delen. Stockholm, tryckt i kongl. tryckeriet, 1788. [06]
- Kongl. svenska vitterhets-academiens handlingar*. Stockholm. 1-5. 1755-88=. [Del 3], Tredje delen. Stockholm, trykt i kongl. tryckeriet, 1780. [10] ,
- Svenska akademiens handlingar ifrån år 1786*. Stockholm. 1-5. 1801-13.=. [Del 1], Första delen. Stockholm, tryckte hos Carl Delén och J.G. Forsgren, 1801.
- Svenska akademiens handlingar ifrån år 1786*. Stockholm. 1-5. 1801-13.=. [Del 2], Andra delen. Stockholm, tryckte hos Carl Delén, 1802

Litteratur

- Alm, Mikael, *Kungsord i elfte timmen: språk och självbild i det gustavianska enväldets legitimitetskamp 1772-1809*, Atlantis, Diss. Uppsala : Univ. Stockholm, 2002
- Anderson, Benedict, *Den föreställda gemenskapen: reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*, Daidalos, Göteborg, 1993
- Berg, Anne, *Kampen om befolkningen: den svenska nationsformeringens utveckling och sociopolitiska förutsättningar ca 1780-1860*, Acta Universitatis Upsaliensis, Diss. Uppsala universitet, Uppsala, 2011
- Damsholt, Tine, *Fædrelandskærlighed og borgerdyd: patriotisk diskurs og militære reformer i Danmark i sidste del af 1700- tallet*, Museum Tusulanum, København, 2000
- Feldbæk, Ole (red.), *Dansk identitetshistorie. Bd 1, Fædreland og modersmål 1536-1789*, C.A.Reitzel, København, 1991
- Edgren, Henrik, *Publicitet för medborgsmannavett: det nationellt svenska i Stockholmstidningar 1810-1831*, Acta Universitatis Upsaliensis, Diss. Uppsala: Uppsala universitet, 2005, Uppsala, 2005
- Edgren, Monika, *Från rike till nation: arbetskraftspolitik, befolkningspolitik och nationell gemenskapsformering i den politiska ekonomin i Sverige under 1700-talet*, Historiska media, Lund, 2001
- Gellner, Ernest, *Stat, nation, nationalism*, Nya Doxa, Nora, 1997
- Gustafsson, Harald, *Gamla riken, nya stater: statsbildning, politisk kultur och identiteter under Kalmarunionens upplösningsskede 1512-1541*, Atlantis, Stockholm, 2000
- Hall, Patrik, *Den svenskaste historien: nationalism i Sverige under sex sekler*, Carlsson, Stockholm, 2000

- Höjer, Henrik, *Svenska siffror: nationell integration och identifikation genom statistik 1800-1870*, Gidlund, Diss. Uppsala : Univ., 2001, Hedemora, 2001
- Legné, Mattias, *Fäderneslandets rätta beskrivning: mötet mellan antikvarisk forskning och ekonomisk nyttokult i 1700-talets Sverige*, Svenska litteratursällskapet i Finland, Diss. Stockholm: Univ., 2004, Helsingfors, 2004
- Nordin, Jonas, *Ett fattigt men fritt folk: nationell och politisk självbild i Sverige från sen stormaktstid till slutet av frihetstiden*, B. Östlings bokförl. Symposion, Diss. Stockholm : Univ., Eslöv, 2000
- Rodell, Magnus, *Att gjuta en nation: statyinvigningar och nationsformering i Sverige vid 1800-talets mitt*, Natur och kultur, Diss. Uppsala : Univ., 2002, Stockholm, 2002
- Schück, Henrik, *Svenska akademiens historia. 1, Gustav III:s akademi*, Norstedt, Stockholm, 1935
- Smith, Anthony D., *The ethnic origins of nations*, Basil Blackwell, Oxford, 1988 [1986]
- Smith, Anthony D., *Nationalism and modernism: a critical survey of recent theories of nations and nationalism*, Routledge, London, 1998
- Smith, Anthony D., *National identity*, University of Nevada Press, Reno, Nev, 1991
- Smith, Anthony D., *Nationalism: theory, ideology, history*, Polity, Cambridge, 2001
- Segerstedt, Torgny T., *Svenska akademien i sin samtid: en idéhistorisk studie. 1, 1786-1844*, Norstedt, Stockholm, 1986
- Östlund, Joachim, *Lyckolandet: maktens legitimering i officiell retorik från stormaktstid till demokratins genombrott*, Sekel, Diss. Lund : Lunds universitet, Lund, 2007